

pregled knjige

William H. Mott IV i Jae Chang Kim, *The Philosophy of Chinese Military Culture*,

Harvard University Press, New York 2006.

Jedno od pitanja međunarodne politike i međunarodne sigurnosti koje se u završetku Hladnog rata nalazi gotovo stalno u središtu pažnje je analiza kineskog djelovanja na međunarodnoj sceni, te sa time povezanog objašnjenja biti kineske strategije. Većina do danas formuliranih teorija kineskog djelovanja može se podijeliti u dvije skupine. Prva skupina teorija zastupa mišljenje kako je kinesko djelovanje na međunarodnoj sceni miroljubivo i temeljeno na pacifističkom karakteru njezine civilizacije, te da Kina nema ambiciju postati novi globalni hegemon; kineski cilj je miroljubivi uspon do statusa velike sile zasnovan na suradnji i kooperaciji. Druga škola mišljenja smatra da je Kina revizionistička sila, nezadovoljna svojim statusom u međunarodnoj zajednici, te stoga usmjerena prema razvoju sposobnosti (te posebno vojnih sposobnosti) za promjenu tog statusa, odnosno neizbježno suobljavanje sa SAD kao jedinom preostalom globalnom supersilom. U tom pogledu kinesko ponašanje zasniva se na realizmu, a Kina tradicionalno vodi tvrdoku politiku.

Problem kod obje škole mišljenja je u činjenici da ni jedna ne može u potpunosti objasniti kinesko vanjskopolitičko ponašanje, a posebno kinesku spremnost na eventualnu upotrebu vojne sile. Teorije prve skupine ne pružaju zadovoljavajući odgovor na činjenicu da je Kina ipak u određenim situacijama spremna upotrebiti vojnu silu, a teorije druge skupine ne mogu na dovoljan način objasniti kinesko obuzdavanje u upotrebi sile, koje je bilo vidljivo u sukobima u kojima je Kina sudjelovala od 1949. godine do danas (korejski rat, sukob sa Indijom 1962., granični incidenti sa SSSR-om 1969. godine, invazija Vijetnama 1979. godine). Način završavanja dva sukoba, sa Indijom i sa Vijetnamom, predstavljao je zagonetku za zapadne analitičare, jer je Kina prekinula vojnu akciju u trenutku kada je bila u izrazitoj prednosti i povukla svoje snage na početne položaje.

U zadnje vrijeme pojavljuju se teorije koje nastoje napraviti odmak od gorenavedenih načina razmišljanja o kineskoj upotrebi sile. Nove teorije u razmatranju ovog pitanja nastoje kao osnovu uzeti tradicionalne kineske poglede na upotrebu vojne sile, odnosno kinesku stratešku kulturu, te istražiti koliko su oni relevantni u današnjem kineskom djelovanju. U biti, ovaj pristup predstavlja pravljenje odmaka od zapadnih koncepata korištenih u objašnjavanju kineskog ponašanja, i korištenja kineske kulture kao osnove za razmatranje ovog pitanja.

Prvi pokušaj takve vrste bio je rad Alastaira Iana Johnsona objavljen 1995. godine (*Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*), odnosno njegova ideja "kulturnog realizma" u kineskom vanjskopolitičkom ponašanju i upotrebi sile. Johnson navodi dva tradicionalna obilježja kineske strategije – konfucijanska pacifistička orijentacija, ali i ponašanje proračunato ka širenju teritorija i moći (tzv "Parabellum" paradigma, koja odgovara zapadnom konceptu realizma u međunarodnim odnosima). Johnson kao bit kineske strateške paradigme navodi tri elementa – osudu vođenja rata, pridobivanje protivnika, te upotrebu sile kao posljednje sredstvo. Međutim, u daljoj analizi Johnson se usmjerava isključivo na analizu upotrebe sile, pri čemu zapravo ne nudi rješenje uočene dihotomije prisutne u kineskoj strateškoj kulturi (osuda rata u kineskoj političkoj filozofiji koja se zasniva na štetnosti rata uslijed njegovih posljedica po harmoniju kao temelj kineskog političkog poretka, uz istovremenu mogućnost učinkovitog vođenja rata primjenom metoda opisanih u kineskim vojnim klasicima radi postizanja nacionalnih interesa). U biti, Johnson nastoji spojiti tradicionalno kinesko mišljenje o upotrebi sile sa zapadnim konceptom realizma, ali kroz analizu samo jednog dijela kineske strateške kulture.

Andrew Scobell sa konceptom "kulta obrane" kritizira takav Johnsonov pristup analizi kineske strateške kulture. U svojoj kritici kulturnog realizma (*China's Use of Military Force. Beyond the Great Wall and the Long March*) Scobell naglašava kako se Johnson u analizi oslanja samo na kineske vojne klasike (*Umijeće ratovanja, Sedam vojnih klasika drevne Kine*), pri čemu na prvo mjesto stavlja upotrebu vojne sile svodeći širi kontekst (konfucijanska politička filozofija) samo na razinu simboličnog značenja (odnosno ideološkog slogana koji se koristi u opravdavanju upotrebe sile). Scobell naglašava kulturološku a ne ideološku osnovu kineske strateške kulture, pri čemu povlači paralelu sa kineskom tradicijom kriminalnog zakona (dvije škole mišljenja – konfucijanizam i legalizam – koje oslikavaju dualitet kineske političke filozofije, a balansiranje oba načela je stoljećima oblikovalo kineski kriminalni zakon), odnosno taj primjer koristi i u analizi obrambene politike Kine.

Scobell opisani dualizam objašnjava kultom obrane – Kina je tradicionalno kulturološki orijentirana prema pacifizmu. Tri ključna elementa kineske filozofije su miroljubivost, neširenje utjecaja (nepostojanje ekspanzije) i upotreba sile radi samoobrane. Četiri temeljna načela kineske upotrebe sile su: sudjelovanje samo u pravednom ratu, davanje primata nacionalnom jedinstvu, izloženost Kine unutarnjim i vanjskim neprijateljima prema kojima treba organizirati obranu, primjena aktivne obrane. U ovom pogledu kineska upotreba sile je fleksibilna, ali i dalje ograničena potrebom zaštite Kine (kult obrane) a ne ekspanzionizmom, što je Scobellovo objašnjenje dualizma kineske strateške kulture.

Jedan od zadnjih radova na ovom području, *The Philosophy of Chinese Military Culture* (autori William H. Mott IV i Jae Chang Kim) je po svom diskursu bliži Scobellovim tezama. Autori u analizi kineske vojne kulture pola-

od analize drevnih kineskih ali i modernih radova, nastojeći objasniti temelje kineske strateške kulture na temelju kineske perspektive a ne na temelju zapadnih koncepata (kao što npr. radi Johnson). U središte analize stavljaju se stoga koncept *Shi* (autori koriste naziv *Shih*) odnosno strategija usmjerena prema nanošenju poraza namjeri protivnika, a ne uništenju njegovih snaga. Ovakvo tumačenje je u suprotnosti sa zapadnim načinom ratovanja usmjerenim prema anihilaciji vojnih sposobnosti protivnika, te iscrpljivanju protivnika kroz uništavanje njegovih ekonomskih sposobnosti za vođenje rata. U analizi se ističe kako navedeni zapadni model primjene sile nije stran kineskoj tradiciji – to je *Li* strategija. Autori međutim pokazuju kroz analizu nastanka i razvoja *Shi* strategije (od Razdoblja zaraćenih država, odnosno razdoblja unifikacije Kine prije više od 2000 godina, do danas) da je u najvećem broju slučajeva *Li* strategija bila podređena ostvarivanju *Shi* strategije, odnosno samo kao jedna od mjera za zavaravanje i obmanu protivnika i nastojanje postizanja pobjede nad protivnikom uz što je moguće smanjenje cijenu, što otvara mogućnost pridobivanja protivnika i njegovog pretvaranja u saveznika. Autori podčinjenost *Li* strategije *Shi* strategiji ilustriraju primjerom značenja prve bitke. Za *Shi* stratega ishod prve bitke je izuzetno važan, pošto se njome može protivniku uputiti poruka o visokoj materijalnoj cijeni nastavljanja daljeg sukoba, te ga se umjesto nastavku konfrontacije može usmjeriti prema pregovorima i traženju kompromisa (stoga čak nije bitno da li je u prvoj bitci postignut poraz ili pobjeda). Za *Li* stratega prva bitka je samo jedna u nizu bitaka usmjerenih na uništenje protivnika radi ostvarivanja trenutne ali i kratkotrajne prednosti (teritorijalno širenje) a ne dugoročnih ciljeva (pretvaranje protivnika u prijatelja, a zatim u saveznika).

Navedena bit *Shi* strategije ne predstavlja novinu, ona je vidljiva u Sun zuovom *Umijeću ratovanja* i drugim kineskim vojnim klasicima. Ali, auto-objašnjavanju odluke o upotrebi sile povezuju *Shi* strategiju sa konceptom *Taoa*, odnosno harmonijskog političkog poretka koji čini temelj kineske filozofije i kineskog shvaćanja političkog poretka. *Tao*, odnosno konfucijanska harmonija jedinstva između vladara i podanika. Harmonijski politički poredak (nacionalno jedinstvo) je temelj iz kojeg nastaje *Shi* strategija (kroz *ying*, odnosno transformaciju statične sile države u dinamičnu *Shi*, kroz kombinaciju ortodoksnih i neortodoksnih metoda djelovanja u kojima je vojna sila samo jedno od sredstava djelovanja). Premda konfucijanska filozofija a kojoj počiva *Tao* osuđuje upotrebu sile, ona je ne odbacuje u potpunosti – upotreba sile je opravdana samo u slučaju kada je harmonijski politički poredak narušen, i kada vladar može upotrijebiti sva raspoloživa sredstva za ponovnu uspostavu narušenog poretka. Za autore to je ujedno i objašnjenje kvaliteta kineske strateške kulture, vidljivog tijekom cijele kineske povijesti i u upotrebi vojne sile od strane NR Kine nakon 1949. godine.

U drugom dijelu knjige autori obrazlažu navedenu postavku kroz analizu primjene vojne sile od strane Kine u korejskom ratu (1950.-1953.), sukobu u Indijom (1962.), graničnom sukobu sa SSSR-om (1969.) i invaziji Vijetnama (1979.). U svim navedenim slučajevima kineska upotreba sile imala je og-

raničeni cilj – zaštitu teritorijalnog suvereniteta i nezavisnosti Kine, a ne ekspanzionističke namjere. Pri tome, kroz upotrebu sile Kina je percipiranim protivnicima slala poruku o ograničenom cilju akcije ali i potencijalno visokoj cijeni koju bi platili u slučaju sukoba sa Kinom. Prema autorima, u prva dva slučaja upotreba *Shi* strategije dala je željene rezultate. U korejskom ratu Kina je kroz demonstraciju vojnih sposobnosti bez obzira na vlastite visoke gubitke pokazala SAD visoku cijenu nastavljanja sukoba i time utjecala na odluku Washingtona o završetku sukoba, čime je zaustavljen američki prodor i stvorena tampon-zona (Sjeverna Koreja). U slučaju rata sa Indijom uz rano zaustavljanje Nehruove ekspanzionističke politike posredno je poslana poruka objema supersilama kako Beijing neće dozvoliti njihovo miješanje u unutrašnje poslove Kine. U skladu sa tim ciljevima, Kina po postignutoj pobjedi nije pokušavala dalje poniziti Indiju – kineske snage su se sa zauzetog područja povukle na polazne položaje i zatražila nastavak pregovora sa New Delhijem io rješenju razgraničenja obije zemlje na području Himalaja, a indijski vojnici i zarobljeno indijsko naoružanje su vraćeni. Time je spriječeno pretvaranje indijskog animoziteta u otvoreno neprijateljstvo.

U slučaju sukoba sa SSSR-om Kina je doživjela taktički poraz (očekivana vojna pobjeda nije trebala dovesti do rješenja dugogodišnjeg graničnog spora obije zemlje, već ojačati kinesko nacionalno jedinstvo ugroženo neuspjesima Kulturne revolucije, te istovremeno ojačati kineski međunarodni položaj) ali je dugoročno postigla tražene ciljeve jer je Kinu usmjerila na sklapanje strateškog partnerstva sa SAD koje je vrlo brzo dovelo do kineskog otvaranja Zapadu i početka ubrzanog ekonomskog razvoja i modernizacije. U slučaju rata sa Vijetnamom Kina je doživjela poraz (upotreba *Shi* strategije bila je usmjerena prema mijenjanju vanjskopolitičkog ponašanja Vijetnama, odnosno napuštanja razvoja savezništva sa Moskvom i povratka Kini, te prekid vijetnamske invazije Kambodže; to se trebalo ostvariti ograničenom vojnom akcijom u kojoj bi bili naneseni teški gubitci regularnim vijetnamskim vojnim snagama). Vojna akcija nije postigla očekivani cilj (vijetnamske milicijske i paravojne snage uspješno su usporile kinesko napredovanje), a iako su kineske snage na kraju osvojile zadane ciljeve i bile u položaju da izvedu udar prema delti Crvene rijeke (a time i ekonomskom središtu Vijetnama), Beijing je bio svjestan da navedenom eskalacijom neće postići tražene ciljeve, te je vojna akcija prekinuta i kineske snage su se povukle na početne položaje.

Navedeni model objašnjavanja dualiteta kineske strateške kulture prvi daje zadovoljavajuće objašnjenje ponašanja Kine u slučaju sukoba sa Indijom i Vijetnamom (ishodi tih sukoba su za zapadni način mišljenja predstavljali anomalije u realističnom ponašanju država), ali ujedno on navodi i očuvanje unutarnje stabilnosti i harmonije političkog poretka kao temelj razmatranja kineske upotrebe vojne sile. Navedeni primjeri i dano tumačenje odbacuju zapadne realističke poglede i u prvi plan stavljaju postizanje mira kao temeljni cilj kineske politike unutar zemlje ali i na međunarodnom planu, pošto rezultati mira predstavljaju temelj za dalji razvoj Kine, dok rat (u kineskom povijesnom iskustvu) donosi nestabilnost i dominaciju stranaca.

Teza o *Shi* strategiji kao temelju formuliranja kineske vanjske i sigurnos-politike (te kineske vojne modernizacije) i u današnjim uvjetima, te o orijentiranosti Kine prema unutra (ostvarivanje unutarnje harmonije a ne vanjska ekspanzija) koja ipak ne znači zanemarivanje vanjske okoline (ona je bitna za postizanje unutarnje stabilnosti, ali u skladu sa kineskom tradicijom potrebno je poticati mirnu promjenu međunarodne okoline) predstavlja temeljema autorima temelj kineske strateške kulture. Navedeni rad, napisan iz perspektive marno sa azijske perspektive, ne predstavlja konačni zaključak o ovom pitanju, ali to je u ovom trenutku na engleskom govornom području jedini rad koji sustavno proučava koncept *Shi* strategije i njegovu relevantnost na kinesko vanjskopolitičko ponašanje. Zaključak autora je očit – moderna Kina nije revizionistička sila, već država orijentirana na mirnu suradnju u međunarodnim odnosima kao temelj za njezin dalji razvoj, čime se odbacuju pogledi Johnsona i drugih predstavnika zapadne realističke škole međunarodnih odnosa.

Robert Barić